

ДРАМА «ZDOBYCIE KIJOWA» ТИМОНА ЗАБОРОВСЬКОГО

У статті розглянуто українські мотиви в драмі Тимона Заборовського «Zdobycie Kijowa».

Ключові слова: преромантичні тенденції, кременецький осередок, українські мотиви.

W artykule rozpatrzono ukraińskie motywy w dramacie Tymona Zaborowskiego «Zdobycie Kijowa».

Słowa kluczowe: tendencje preromantyczne, krzemienieckie centrum, motywy ukraińskie.

In article describes the Ukrainian motives the drama by Timon Zaborovsky «Zdobycie Kijowa».

Keywords: previous romantic trends, Kremenets center, Ukrainian motives.

Тимон Заборовський — один із яскравих поетів «української школи», співець «подільської Швейцарії»; свого часу його ім'я ставили поряд із Адамом Міцкевичем. Закоханий у природу рідного краю, Тимон не раз оспівує у віршах рідні Медобори («Rozkoiszne Miodobory, piękniejsze niz Eden») над чародійним Збручем («czarodziejski brzegi Zbrucza», «nad przejrystym Zbryczem, zamieszkanym przez fantastyczne wodnice i rusalki»); він назавжди утвердив за собою образ «wieszczą Miodoboru». Українські мотиви пронизують літературну спадщину Заборовського, яка також багата на історичні, міфологічні, етнографічні, географічно-територіальні, екзотичні та фольклорні елементи.

Тимон Заборовський народився 18 квітня 1799 році в селі Личківці, що поблизу Гусятина, в материнському маєтку. Батько був шляхтичем, а мати походила зі знаменитого роду Шептицьких, була родичкою Тадеуша Чацького, відомого історика, педагога, організатора освіти, співзасновника і керівника Кременецького ліцею. Саме «благородний Чацький», як його назвав у повісті «Варнак» Тарас Шевченко, посприяв тому, що після навчання у львівському коледжі хлопець у 1810–1816 роках здобував освіту у кременецькому ліцеї («волинських Афінах»), тобто належав до найвідомішого культурного осередку ХІХ століття — Кременця, який ще називають «волинськими Афінами». Ліцей славився багатою бібліотекою, якою користувалися відомі поети-романтики: Тимон Заборовський, Антоній Мальчевський, Тимко Падура, Северин Гоцинський, Густав Олізар та інші. Викладали тут Евзебіуш Словацький, А. Фелінський, Кароль Сенкевич, відомий прозаїк і драматург, Юзеф Коженювський. У 1815 році учні ліцею, «гордість та надія», як називав їх керівник навчального за-

кладу Тадеуш Чацький, створили літературно-просвітницький таємний «Клуб письменства». Незабутню атмосферу студентських років увічнено в однойменній поемі Т. Заборовського. До 1817 року поет жив у Кременці, згодом переїхав до Варшави, працював чиновником і редагував журнал «Świczenia Naukowe», а 1819 року повернувся до свого маєтку в Личківцях, серед Медоборів.

Історія української землі, пейзажі рідного Поділля, а також «краєвиди» душі стали головною темою творів Тимона Заборовського. Тут переважають внутрішні переживання поета, сильні та яскраві пристрасті, інтуїтивні осяяння, що якнайкраще відбивають трагічні протиріччя його внутрішнього світу, роздвоєного між прагненням дії, чину, який так і залишився нездійсненим, та долею провінційного літератора, закоханого, разом із тим, у свою провінційну батьківщину. Душевні протиріччя у його творах поєднані із класицистичними ознаками, що ушляхетнює страждання молодого Вертера, робить його яскравим преромантиком, а твори — зосередженими на зіткненні свідомого і несвідомого, уподібненими до музики. Протягом кількох років Т. Заборовський працював над поемою про Болеслава Хороброго «Zdobycie Kijowa», яку неодноразово переробляв, дописував. Шість пісень із неї було видано у 1827 році, хоча значно раніше фрагменти поеми були надруковані у журналі «Świczenia Naukowe». Україна для поета є дуже важливою, він вкладає душу у написання «українських» творів; саме тут ми бачимо ті преромантичні ознаки та явища. Батьківщина була саме приватною, а не політичною вітчизною Заборовського.

Із 1817 року друкує в періодиці свої статті, переклади (зокрема переклав із французької трагедію Вольтера «Tankred»), вірші, поеми. Через рік побачила світ створена під кременецькими вра-

женнями поема «Parnas we śnie». Далі наполегливо працював над «лицарською» поемою «Zdobycie Kijowa», в основу якої покладено епізод із хроніки Галла Аноніма про захоплення в XI ст. столиці Київської Русі Болеславом Хоробрим; окремі пісні з цього твору було опубліковано в періодиці. У 1822–1824 роках написав поему «Wojan» (опублікована 1823 року в журналі «Ateneum», не завершена), натомість драми «Bogdan Chmielnicki», «Umwit», «Tajemnica, czyli Borys i Malwiana» побачили світ після смерті автора. На думку дослідниці його спадщини Марії Данілевич (монографія «Tyton Zaborowski — życie i twórczość», Варшава, 1933), найбільшу славу поетові принесли «Dumy podolskie za czasów panowania tureckiego w tej ziemi», що з'явилися у львівському альманасі «Haliczanin» 1830 року. У ній він звеличує захисників рідної землі від турецьких нападників, змальовує неповторну красу Поділля, зокрема Медоборів, через це називав себе «wieszczem Miodoboru».

Любов до України пронизує майже всі твори поета. Він вважав Україну не просто країною, місцем, для нього це головна героїня його творів. Драма «Zdobycie Kijowa» була видана 1827 року, спершу мала назву «Układ Zdobycie Kijowa». Автор працював над твором багато років, але драма так і залишилася не завершеною. Твір починається зверненням до муз і до місць, які стали свідками великих подій, пов'язаних із постаттю князя Болеслава Хороброго.

O Wy, co dawnemi czasy
Chrobregoście głos słyszały,
Wołunia odwieczne lasy,
Olbrzymie Wołunia skały!
Wasza mię wielkość natchnęła,
Wam śpiewam, Przodków mych dzieła,
Znane wam głoszę zdarzenia.
Zanucę wam z lutnią w ręku,
A wy słuchając jej dźwięku,
Podnieście jej ciche brzmienia,
Wzniosłe Krzemieńca opoki,
Wstąpię na szczyt wasz wysoki,
I będę śpiewał te dziwy,
Nad sobą widząc obłoki,
Pod sobą spokojne niwy
I miejsce, gdzie był szczęśliwy [7, c. 187].

Т. Заборовський, так само як Б. Залеський чи А. Мальчевський і багато інших вихідців з України, описували свій «край дитинства» як найцікавіший, найоригінальніший регіон Батьківщини, звертаючи увагу на його винятковий

територіальний колорит. Це було властиво письменникам, поетам тієї епохи.

Волинському пейзажу притаманні скелі та гори, які у драмі часто з'являються в описах природи. Поет вражений їх красою, зокрема, його захоплюють контрасти води й каміння. Автор не міг залишити без уваги красу та швидкоплинність української річки.

Заборовського вражає краса та велич українського дуба, його багатотисячолітня історія, могутність і розміри. Це особливий елемент опису природи. Дуби, які стоять багато років, — це свідки історії його рідної землі. Вони пам'ятають великі перемоги і трагічні події його предків. Гілля цих дерев наче сплітають минуле та майбутнє.

Автор «Zdobycie Kijowa», маючи неабиякий хист до опису природи, одночасно талановито описує почуття та емоційні переживання героїв. Так, у пісні «Aniela» розповідається про чисте жагуче кохання Анелі й Добреміра. Заборовський писав, що це було почуття, яке світ не знав досі; князь не бачив життя без коханої, не помічав інших дівчат. Таке почуття не може залишити байдужим жодного читача. І тут постає питання, чи їх любов взагалі можлива. На дорозі до їх щастя виникає безліч перешкод. Занепокоєння, страждання, сум та туга Анелі описана в цьому фрагменті: «Rzadsze zabawy, krótsze były ich rozmowy często, kiedy Dobremir wyjeżdżał na łowy, zamyślona Aniela trzymała długo wzrok wrócony w te, gdzie jest, w te gdzie jedzie, w te, gdzie bywał strony, ścigała go smetnemi po polu oczyma, a jeżeli nie wraca, jeśli się zatrzyma, jeśli szukając zwierząt, obłąka się w lesie, lub, gdy go w ich gonieniu zapał zbyt uniesie, smutna, nie wiedząc przyczyn długiej jego zwłoki po kilkakroć na ganek drżące zwraca kroki: to każdego się pyta, czemu nie przybywa, to kryjąc niespokojność siada niecierpliwa, i zwraca mimowilnie w tę, gdzie pobiegł stronę oczy swe czarne, łzami miłości przyćmione» [7, c. 193–194].

Вона в тривозі щоразу підбігала до вікна в надії побачити там коханого. Подібно Заборовський змальовує сильне почуття Добреміра: «Nieraz czuły Dobremir, siadłszy przy jej boku, to słucha jej westchnienia, to patrzy jej wzroku, to się do niej w najwyższym odzywa zapale: «O Aniello! Niesłusznie na niebo się żałę, gdy mi kochać pozwala, a w mojej miłości, rozkoszy mi widoku twego nie zazdrości. Tyś moja królowa, tyś pani, o Aniello, tyś moja bogini!» [7, c. 194].

Кохання цих людей надзвичайно емоційно виражено завдяки використанню паралелей між настроєм закоханих і природою, яка

їх оточує. До почуттів героя автор завжди намагається дібрати пейзаж, пору року, щоб створити повнішу картину його психологічних переживань: «O Nieba! Do do ich uciech wszystko się przyczynia i ta niezamieszkała wkoło nich pustnia i te góry wyniosłe i te na nich skały, co nieraz ich miłosne śpiewy powtarzały, i buki rozłożyste i dęby olbrzymie, których kory okrywa Anieline imię» [7, с. 195].

Добремір і Анеля — це сентиментальна пара закоханих у творі. Також належним чином змальовані й інші герої драми. Наприклад, сам Болеслав Хоробрий, який наділений рисами мужності, шляхетства, лицарства. Заборовський бачить у ньому не тільки «Ojca polskiego narodu», але також незвичайного міфічного героя-захисника свого краю, якому допомагає Бог. На таке зображення постаті Хороброго, безсумнівно, мали вплив українські легенди. Саме з них Заборовський черпав мотиви і на них посилався у творах, згідно з романтичним поняттям народництва. Власне, це народна поезія зберігала найгарніші історії про кохання, героїв, фантастичних істот, що мешкають у річкових глибинах, лісових гущавинах чи стрімчастих скелях. Вона оповідала про ворожбитів, сили зла і добра, що з ними боролися, а також про незвичайні знаки, що віщують біду. У Заборовського, як і народних віруваннях, надприродні сили відіграють важливу роль, адже нічого не відбувається без їх знання та участі. Вони вирішують, чи пощастить героєві. За всім цим пильнує Бог, який згідно із віруваннями народу є єдиною силою, здатною протистояти злу, тому завжди його перемагає; а той, хто віддасть себе під опіку Бога, здобуде його ласку.

Заборовський був майстром створення багатой історичної плеяди героїв, зокрема, таких постатей, як чарівник Ямедика Блуда, наділений сильним характером і рисами справжнього бунтаря. Як радник Володимира він був головним ворогом Хороброго:

Tak Blud używa wszelkich sposobów i czarów,
By mógł Jarosław dopiąć szkaradnych zamiarów,
Usiłuje rycerzów w głąb wyspy swej zwabić,
Chcąc zerwane siły Polaków osłabić,
Piekła, Kijów i siebie ucieszyć ich kłeską [7, с. 234].

Автор дивним чином поєднує історичні факти зі своєю фантазією та поетичним талантом. Причиною польсько-руських війн був поділ земель між синами Володимира Великого. Головних героїв письменник показує читачеві,

базуючись на своїй фантазії, на легендах, які були майже основою його творчості. Так, наприклад, відомо, що син Володимира Святополк замордував своїх братів, але Заборовський говорить, що той став жертвою братовбивчих намірів. Порятунку від злих дій своїх родичів він просить у Бога. У коментарі Заборовський змінив цю обставину, надавши інший напрям фактам і відмінні характеристики особам, аби зняти вину зі Святополка та дати слушний привід для війни, в яку Болеслав не захотів би вступити за будь-яких інших умов.

Опис міста під облогою Заборовський досить докладно подав у другій частині «Zdobycie Kijowa». У фрагменті під назвою «Chrobry pod Kijowem» автор описує облогу міста польськими військами: поляки, відійшовши далеко від рідних домівок, відбили війська руські і обсіли Київ. Хоробрий вступив із ними аж під міські брами, довкола нього блищали ліси списів, дахи зі щитів вкрили військо, густі хмари стріл летіти на мурі, обліплені руським військом.

Натомість в альтернативних версіях тексту, не виданих Заборовським, Болеслава Хороброго закликає до боротьби із ворогами людства сам Господь Бог «Pieśń o Bolesławie Chrobrym». Тут описана підготовка киян до оборони від польських військ і військова рада, яку «mistrzowie ludu» і очільники війська провели у замку із Ярославом. Дія поеми стосується головним чином так званого другого київського походу Болеслава Хороброго у 1018 році.

У своїй творчості Заборовський неодноразово звертався до українських мотивів, зокрема, елементів пейзажу, небаченого ніде більше безмежного степового простору. Його надихали гори, височини, густі, дрімучі ліси. Не менше від природи його погляд притягують архітектурні споруди, замки. Місця бойових дій у своїх творах він описує з історичною точністю. А, наприклад, у драмі «Zdobycie Kijowa» він часто згадує Сокальський замок.

Змальовуючи українські пейзажі, поет звертається здебільшого до краю дитинства — Личківців, значно менше до Кременця. Він описує житні поля Русі, густі ліси дубів, вільхи і смерек, гаї, в котрих в'ються струмки. Автентичність цих описів ще раз підкреслює детальність, із якою поет підійшов до топографії. Українська природа, ще не зіпсована цивілізацією, носить у собі знак первісності, язичницьких сил, що її створили. Її невід'ємним елементом є степ — безкрай, дикий і таємничий, тихий свідок давніх і нинішніх подій.

Отже, українські елементи і мотиви у драмі «Zdobycie Kijowa» Тимона Заборовського представлені як історичними, так і легендарними подіями. Для нього Україна — це рідна земля, головна героїня його творів. Його твори створені на основі

українських легенд, вірувань, оповідань. Вони пояснюють роль провидіння у польсько-українській історії. Серед українських мотивів на перший план виходить природа, яка є як фоном, так і живим, активним, рівним людям персонажем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козак Стефан. Український преромантизм / Стефан Козак. — Варшава, 2003. — 237 с.

2. Радишевський Ростислав. «Українська» та «польська» школи в літературі українсько-польського пограниччя / Ростислав Радишевський // Збірник наукових праць «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. — Київ, 2005. — 598 с.

3. Семенюк Григорій. Погранична творчість Тимона Заборовського / Григорій Семенюк // Збірник наукових праць «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. — Київ, 2005. — 598 с.

4. Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny. Redaktor naczelny PWN : Rafał Łukowski. — Warszawa : Wydawnictwo PWN, 1989. — 680 s.

5. Słownik literatury polskiej XIX wieku / Red. Józef Bachórz i Alina Kowalczykowa. Seria «Vademeum polonisty». — Wrocław : Ossolineum, 2009. — 1012 s.

6. Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie. A. Witlib. Pierwistki ukraińskie w twórczości Tymona Zaborowskiego. — Warszawa, 2012.

7. Tymon Zaborowski. Zdobycie Kijowa. — Kraków : TAIWPN Universitas.